

KIRJA-ARVIO:

KADUILLA JA TOREILLA LEIKKIVÄ IHMINEN

Pasi Mäenpää 2005: Narkissos kaupungissa. Tutkimus kuluttaja-kaupunkilaisesta ja julkisesta tilasta. Helsinki: Tammi, 432 s.

Helena Saarikoski

Pasi Mäenpään sosiologian väitöskirja on laajuudessaan ennen näkemätön nyky-suomalaisen, tarkemmin sanottuna helsinkiläisen julkisen kaupunkielämän tutkimus. Kirja on viidentoista vuoden johdonmukaisen moderniin urbaaniin kulttuuriin ja kaupunkisuunnitteluun kohdistuneen tutkimustyön lopputulos. Epäröin kirjoittaa siitä arvostelua, ainakaan arvottavassa mielessä. Kaupunki- ja kulutussosiologinen tutkimus, johon Mäenpää viittaa ja oman tutkimuksensa sijoittaa, on minulle enimmäkseen entuudestaan tuntematonta. Tutkimuksen etnografinen asetelma ja sen esittämä laajin tulkintakehys, leikkivä kaupunkilaisihminen *homo ludens urbanus*, muodostavat kuitenkin folkloristia innostavan tarttumapinnan.

Mäenpään yhteenveto kuluttajasta muistuttaa hämmästyttävästi folklorea varioivasti käyttävän perinteentaitajan kuvaa: ”Hänen suhteensa ympäristöönsä on esteettinen, ja mielihyvän ydin on uuden ja eksoottisen kohtaaminen ja sen sopeuttaminen jo ennestään tuttuihin ilmiöihin.” (s. 212). Onkohan kuluttaja modernin ihmisen perustyyppi, jonka valossa nyt tapaamme nähdä kaiken ihmisen toiminnan, vai onko päinvastoin folkloren käyttö universaali, joka on mallintanut myös kulutuskäyttäytymistä moderneilla tavaramarkkinoilla? Mäenpään klassisille filosofis-esteettisille, universalistisille leikkiteorioille nyky-Helsingissä antama tulkinta saattaa pohtimaan kysymystä, johon se kuitenkin tietysti läpinäkymättömydessään ei anna oikein osviittaa vastata.

LUKEMISEN VAIVA PALKITAAN

Kirja ei ole ymmärrettävimmällä tyylillä kirjoitettu, mikä voi valitettavasti tehdä työn saavuttamattomaksi monille, joita asia saattaisi hyvinkin paljon kiinnostaa. Tutkimuksen aihe koskettaa yhtäältä kaikkia kaupunkilaisia, toisaalta monia erityisryhmiä. Mäenpään tekstin abstraktiotasoa olisi voinut kautta linjan vaivatta laskea,

eikä sisältö olisi siitä kärsinyt. Abstrakti kieli on nimittäin epähavainnollista ja epätarkkaa. Ovatko esimerkiksi toiminnallisuus, kokemuksellisuus ja menestyksellisyys todella eri asioita kuin toiminta, kokemukset ja menestys? Varsinkin pääluku VI, ”Kännykän käyttö urbaanina vuorovaikutuksena”, ja kaupunkisuunnittelun ideologioita tarkasteleva pääluku VII, ”Urbanin leikin tila ja sen tuotanto”, kehittävät huippuunsa Mäenpään erittäin tiiviin kirjoitustyyliin, jossa tulkinnat kasautuvat tulkintojen päälle ja parastakin tahtovan lukijan kyky seurata ja halu uskoa pannaan koetukselle. Luvut esittelevät Mäenpään aikaisempien tutkimusten tuloksia, mutta vain niitä – empiiriset perustelut ovat jääneet matkan varrelle. Tulkintojen välillä kaaokseksi yltyvää marssitusta tahditetaan lähes joka sivulla esiintyvillä kursivoineilla, joiden tarkoituksena näyttää olevan selkeiden ajatusten poimiminen lukijan huomioon. Kirjoittajan olisi suonut tekevän tätä selkeytystyötä muutenkin hyvissä ajoin ja reippaalla kädellä.

Mäenpää kuitenkin palkitsee lukemisen vaivan. Ensimmäisessä pääluvussa ”Kulttuurihistoriallinen johdanto: kaupungistumisen toinen aalto” tutkimus sijoitetaan kaupungistuvaan hyvinvointivaltioon ja 1980-luvun kaupunkikulttuurin murrokseen. Toisessa ja kolmannessa pääluvussa ”Kaupunkikulttuuri tutkimuskohteenä” ja ”Moderni kaupunki ja väkijoukon ihminen” kaupunkisosiologian pääpiirteet ja sen asettamat tutkimustehtävät avautuvat tutkimusalaan tuntemattomallekin lukijalle, riittävästi ainakin tämän tutkimuksen ymmärtämisen tarpeiksi. Tutkimuksen varsinaisen etnografisen annin muodostavat pääluvut IV ja V, ”Uuden kaupunkikulttuurin leikkimuodot” ja ”Itäkeskuksen kauppakeskus kulutuksen tilana”.

ETNOGRAFIA TOIMINNAN TULKINTANA

Etnografiset jaksot, joissa tutkija kuvaa oleskeluaan tutkituilla paikoilla ja haastattelemiensa ihmisten näkemyksiä niistä, on esitetty suoraan teoreettisten tulkintamallien läpi nähtyinä. Esimerkiksi monitahoisesti kuvattua Kolmen sepän aukiota saa turhaan hakea tällä nimellä sisällysluettelosta tai hakemistosta; kyseessä on *katuseurallisuus* ja *theatrum mundi* (maailman teatteri). Vieraannuttavaa esitystapaa puolustaa oman kulttuurin tutkimuksen yleinen pyrkimys nähdä ilmiöt jonakin muuna kuin ne pelkän arkijärjen valossa ovat, sanoa enemmän tai syvällisempää kuin kuka tahansa vastaantulija samasta sanoisi. Tulkinnat on kuitenkin haastatelluin ja myös tutkijan oman kulttuurisen intuition avulla ankkuroitu toimijoiden tietoon toiminnastaan.

Havainnointimenetelmän käyttö kulttuurintutkimuksessa ylipäätään ansaitsee huomiota. Niin sanottu osallistuva havainnointi on kaiken kulttuuriantropologian perusmenetelmä, mutta sitä ei ole purettu auki ja teoretisoitu likikään siinä määrin kuin haastattelumenetelmää. Havainnointi tuottaa yleensä aineistoksi tekstejä, samoin kuin haastattelukin, mutta mitä tekstejä, tekstejä mistä ja mihin kelpoisia?

Mäenpää käsitteellistää erikoisella tavalla havainnointiaineiston ja tulkinnan suhteen: tutkimuksen aineisto, siinä tutkittava teksti, on tapahtuminen ja ihmis-

ten käyttäytyminen tutkimuspaikoilla, ja tutkijan muistiinpanot itse paikalla ovat jo tulkintoja tästä aineistosta. Tutkimuksen aineisto on siis mennyttä, ei suinkaan tallennettu arkistoon tutkimuksen koettelemista tai tulevia tutkijoita varten, kuten etnografisessa tutkimuksessa yleensä on sääntönä. Havaintojen teoriapitoisuusteesistä on tehty mahdollisimman totta: tutkija hylkää ”pelkän kuvauksen” ajatuksen kokonaan ja myöntää sen sijaan kättelyssä, että kaikki aineisto on aina jo tulkittua. Toisaalta havainnoinnilla sanotaan tutkittavan toimijoiden ei-tietoisia ja tulkitsematomia merkityksenantoja (vastakohtana haastatteluille). Havainnoitujen toimijoiden ja toiminnan tulkittamisen välinen kuilu jää Mäenpäältä silloittamatta havainnointimenetelmän puitteissa. Kaikki tulkinta näyttää virtaavan yksin tutkijasta.

Toiminnan mielekkäänä havaitseminen, samoin kuin kokeminen, perustuu kuitenkin intersubjektiivisiin merkityksenantoihin, joissa tutkija ei ole tutkituista ihmisistä erillinen saareke vaan osa samaa vuorovaikutuksen verkostoa. Näin myös havainnointimenetelmällä voidaan lähestyä toimijoiden merkityksenantoja, jos sillanrakennustaitoa tutkijan tulkinnasta toiminnan kuvauksen suuntaan halutaan kehittää.

Mitä ovat ei-tietoiset ja tulkitsematomat merkityksenannot? Etnografisissa jaksoissa Kolmen sepän aukiosta, Forumista, Itäkeskuksesta, kirpputoreista ja erilaisista kaupunkitapahtumista, kuten Kaivopuiston konserteista ja Taiteiden yöstä, Mäenpää lukee auki kaupunkitilan ja siellä esitetyn toiminnan semiotiikkaa ja käyttäytymisen proksemiikkaa (käyttämättä kuitenkaan näitä termejä). Monet prokseemiset väitteet ovat mielenkiintoisia, esimerkiksi ”sisällä kävellään yleensä hitaammin kuin ulkona” (puolijulkisista sisätiloista kuten Forumista ja Itäkeskuksesta). Väitteitä ei tosin dokumentoida, vaan ne jäävät uskonvaraisiksi. Haastattelujen nojalla toiminnasta esitetyt tulkinnat esimerkiksi *palloilemisena* ja *pyörimisenä* toisaalta näyttävät tukevan päämäärätiedottoman käveleskelyn ajatusta. Kun palloilemisen ja pyörimisen kaltaiset toimintamuodot kehystetään muiden muassa Goffmanin ja Geertzin edustamassa tulkintalinjassa, joka korostaa esityksellisyyttä ja itsen dramatisointia julkisen elämän perusuonteena, tullaan jo maailmanteatterissa leikkivän ihmisen, *homo ludensin*, ideaan. Tulkinnan osoitetaan perustuvan aineistoon, konkreettisiin arjen yksityiskohtiin, mutta se ei palaudu triviaaliin arkijärkeen vaan sanoo enemmän.

JULKINEN KAUPUNKIELÄMÄ LEIKKINÄ

Viimeisessä pääluvussa VIII ”Homo ludens urbanus” Mäenpään kerronta rauhoittuu. Jos kirjalle halutaan käyttöohje, suosittelen lukemaan ensin viimeisen alaluvun ”Lopuksi: kulutus julkisena metakommunikationa”, jossa tutkimuksen johtopäätökset on esitetty tosin tiiviissä mutta selkeässä muodossa. Mäenpään sanoin hän päättää tutkimuksensa ”syventävään pohdintaan siitä, millaisen – yhteisöllisyyttä laajemman – sosiologis-antropologisen tulkinnan toiminnallinen leikkiteoria tarjoaa kaupunkijulkisuudesta yhteiskunnallisen vaihtosuhteen näyttämönä”. Julkinen kaupunkielämä, katuseurallisuus, kaupunkitapahtumat, shoppailu ja kännykän käyttö

on tutkimuksessa kuvattu ja tulkittu aleatoris-mimeettiseksi (sattuman ja esittämisen) leikiksi. Kuten Mäenpää toteaa, ”pelin ja leikin asema universaalina kulttuuri-ilmiönä mahdollistaa urbaanin leikin edustaman yleisemmän kulttuurimerkityksen etsimisen monista suunnista”. Viimeisessä pääluvussa kootaan yhteen tulkintaa leikistä muun muassa kaupunkikokemuksen, tilallisuuden, minuuden ja itsesuhteen ja toiseuden sekä kaupunkielämälle ominaisen yhteisöllisyyden eli väkijoukon seuralisuuden jäsentäjänä.

Folkloristit käsittävät leikin tutkimuksissaan ehkä astetta toimijalähtöisemmin: leikkinä tutkitaan sitä, mitä ihmiset kutsuvat leikeikseen. Yhteistä Pasi Mäenpään luoman leikkikäsityksen kanssa ovat ainakin leikin ominaisuus realisoida toiminnassa mielikuvitusmaailmaa ja leikkijän tietoisuus leikin ”toisesta todellisuudesta”. Folkloristisen leikintutkimuksen esittämä tulkinta leikistä kulttuurisen, jaetun todellisuuden luojana saa rinnalleen Mäenpään sosiologisesti vahvan tulkinnan leikistä toimintana, jossa yhteiskunta rakentuu. Tulkinta antaa uutta sekä leikkiteorioille että modernin kaupunkilaisen (itse)ymmärrykselle.

Helena Saarikoski on folkloristiikan dosentti Helsingin yliopistossa.